

Aantekeningen voor de inleiding van Jacques Wallage
(gasthoogleraar aan de Faculteit Mens en
Maatschappijwetenschappen van de RUG) op de conferentie
'50 jaar planologie aan de RUG'. Groningen, 2 juli 2018.

1. Prof.dr.s.G.J. van den Berg, de eerste hoogleraar planologie aan deze universiteit was een minzame , maar ook enigszins formele man. Het kwam als medewerker niet in je op om hem bij zijn voornaam te noemen. Hij was een geconcentreerde man, zorgvuldig, vriendelijk maar ingetogen. Grapjes over de altijd leegstaande kamer van de lector Willem Frederik Hermans beantwoordde hij met een vage glimlach. Eigenlijk vond hij het ongepast dat we er af en toe geintjes over maakten.
2. Zijn handschrift verraadde de schoolmeester. Mooi regelmatig, foutloos, met steeds zorgvuldige verwijzingen naar geciteerde bronnen. Een bezig baasje, eenmaal de overstap gemaakt van planologische, ambtelijke advisering naar zijn leeropdracht aan de RUG bouwde hij in een snel tempo het Planologisch Studiecentrum op. Hij ging daarbij onconventioneel te werk. Ik was nauwelijks afgestudeerd in de sociologie en PvdA-fractievoorzitter in de gemeenteraad, zo jong als ik was, 24. Zijn aanbod kwam uit de lucht vallen : als ik bij hem postdoctoraal planologie ging studeren kon ik als socioloog meteen wel parttime aan het Studiecentrum worden verbonden. Het werd mijn eerste echte baan, voor 800 gulden in de maand.
3. Het viel me op dat hij aan de ene kant sterke opvattingen had over het vak, over wat studenten moesten leren, maar aan de andere kant je vrij liet in de opzet van de colleges. Ik herinner me één gezamenlijke verkenning van het onderwerp van mijn eerste colleges: 'functieontwikkeling in de binnenstad'. Maar na een uurtje zei hij: "Nou ja, ik laat het aan jou over".
4. Planologie was in zijn ogen een praktisch vak, dat weliswaar een theoretische ondergrond verdiende, maar dat zich niet los mocht zingen van de bestuurlijke en maatschappelijke realiteiten. In de termen van nu zou je zeggen: het gaat om de verwevenheid met het maatschappelijke veld, niet om grauwe theorie. Uiteindelijk was de hoogleraar meer ambachtsman dan theoreticus.
5. Hij leerde ons te werken met trends, maar ook de risico's van publieke interventies zo zorgvuldig mogelijk in kaart te brengen. Formeel als hij kon zijn lette hij op de bevoegdheden die de overheid heeft, maar ook op de consequenties als die bevoegdheden onzorgvuldig werden uitgeoefend.
6. Hij was opvallend modern in zijn zoektocht naar stageplaatsen en naar onderwerpen waardoor we leerden vanuit de bevolking te redeneren, niet vanuit de tekentafel van de plannenmakers. Mijn stage bracht me in Meeden, op de rand van het Veenkoloniale. We moesten onderzoeken hoe er toch zoveel woningen onbewoonbaar

waren verklaard. Lagen daar bewuste politieke keuzes aan ten grondslag en zo ja waren die dan in voorstellen van B & W aan de gemeenteraad terug te vinden? Het bleek dat - zonder structuur- of bestemmingsplan - gewoon nieuwe feiten werden gecreëerd door huizen aan hun woonbestemming te onttrekken. Door deze manier van werken ontweek het gemeentebestuur het openbare debat en ontnam het burgers de kans bezwaar te maken, laat staan mee te denken over een gewenste toekomst. De burgemeester zat niet op onze bevindingen te wachten, dat rapport hoefde ook zeker niet openbaar te worden. To put it mildly: het was leerzaam...

7. De oprichting van het Planologisch Studiecentrum paste in het tijdsbeeld. De naoorlogse wederopbouw was afgerond, de verzorgingsstaat stond in de steigers, in de woningnood was nog niet voorzien, maar de productie kwam goed op gang, al zouden we later spijt krijgen dat de kwantiteit niet meer kwalitatief uitdagend was neergezet. Er kwam kortom weer ruimte ons op de toekomst te oriënteren. De nationale nota's ruimtelijke ordening verwoordden indringende toekomstvragen. Hoe de groeiende bevolking op te vangen? Hoe de lege delen van het land beter te gebruiken? Later zou Wim Kok zeggen: "Nederland is te klein voor een periferie". De Rijksplanologische Dienst zwengelde dat debat vroegtijdig aan. Spreiding van bevolking en van rijksdiensten als middel om tot een evenwichtiger gebruik van de ruimte te komen werden niet geschuwd. Zo ging het ABP naar Heerlen, kreeg Maastricht een universiteit en werd de uitvoeringsorganisatie van O & W, nu de DUO, naar Groningen verplaatst.
8. Als de RPD zijn jaarverslag publiceerde was dat voor wetenschappers en studenten steeds opnieuw een bijzondere gebeurtenis. Het signaleerde maatschappelijk trends, oprukkende knelpunten en bood conceptueel alternatieve denkrichtingen aan die steeds opnieuw het vak stimuleerden. Dankzij de nota's ruimtelijke ordening stonden belangrijke infrastructurele beslissingen niet op zichzelf. Verkeer, transport van personen en goederen, ontsluiting van steden, parkeerbeleid, openbaar vervoersverbindingen, het stond mede in dienst van gekozen lange termijn doelstellingen. Waar te wonen, hoe open ruimte te sparen?
9. Een ingewikkelde schaarbeweging heeft de ruimtelijke ordening in de laatste decennia van de vorige eeuw de pas afgesneden. Een immense mondiale economische dynamiek in combinatie met een erosie van publiek gezag; het vertrouwen in de ordenende capaciteit van de overheid liep drastisch terug. Het mondde uit in het adagium van Ronald Reagan: "De overheid is niet de oplossing, de overheid is het probleem". Het leidde tot een eenzijdige oriëntatie op de markt, aangeblazen door globalisering waarin een razendsnelle ontwikkeling van de technologie de motor werd. De consequenties van deze dynamiek konden op nationaal niveau nauwelijks opgevangen worden, laat staan beheerst.

10. De overheid werd meer volgend dan sturend. Het marktdenken werd dominant. Individualisering en de opkomst van sociale media holden de verankering van instituties uit. Rond het nieuwe millennium werd het overheersende gevoel niet 'welke keuzes moeten wij voor de toekomst maken?' maar 'er komt zoveel op ons af'. En wie dat als leidmotief heeft weet één ding zeker: hij bevindt zich op de verkeerde helft van de weg...
11. Inmiddels worden de gevolgen van te eenzijdig marktdenken duidelijk. De markt zorgt niet vanzelf voor duurzaamheid, leidt de mobiliteit niet in verantwoorde banen. De markt stopt de rooibouw op de natuur niet, heft de onderontwikkeling van hele continenten niet op. De markt verlost ons niet van kinderarbeid, of andere uitwassen op de arbeidsmarkt, van een onaanvaardbaar scheve inkomensverdeling, hier en elders. De overheid kan ook niet alles, en zeker niet alles tegelijk, maar mits gedoseerd, planmatig en in een transparante wisselwerking met de bevolking, kan een democratische overheid autonome processen toetsen aan maatschappelijke doeleinden. Dan duikt recent het begrip 'adaptieve planning' op, wat interessant genoeg aansluit bij de planologie die in Groningen een halve eeuw geleden ontstond, wars van het isolement van de studeerkamer.
12. Veel processen met ruimtelijke consequenties hebben een autonoom karakter. Maar dat laat onverlet dat er dringend behoefte is de footprint van al die dynamiek te laten passen bij de schaarste aan fossiele grondstoffen. De noodzaak van duurzaamheid maakt de oude term 'ruimtelijke ordening' super actueel. Geïsoleerde besluitvorming beheerst de footprint niet. Sectorale besluitvorming vraagt inbedding in een ruimtelijke visie voor de langere termijn. Optimaal gebruik maken van ogenschijnlijk ontembare dynamiek vraagt een vorm van publieke ordening, steeds meer op Europees niveau.
13. Hoe kwetsbaar die geïsoleerde besluiten kunnen uitpakken blijkt o.a. als straks de definitieve kaart van hogesnelheidslijnen in Europa beschikbaar is. Dan zal tot iedereen doordringen dat Amsterdam als het om de TGV gaat een eindstation in Europees verband is. Omdat de Zuiderzeelijn uiteindelijk vooral is beoordeeld als een verbinding tussen West en Noord-Nederland is nagelaten het brede Europese verband te zien, waardoor Amsterdam niet is verbonden met Hamburg en Scandinavië. Hoge snelheidslijnen verplaatsen niet alleen mensen van A naar B, maar ze verbinden regio's en structureren ruimtelijke en daarmee ook economische ontwikkeling.
14. Een halve eeuw planologie in Groningen heeft een veerkrachtige en originele opleiding opgeleverd, met inmiddels sterke internationale verbindingen. Dat is een gelukwens waard. De explosie van dynamiek - ook en vooral over de landsgrenzen heen - zou Prof. G.J. van den Berg zeker hebben gefascineerd. Want al bestond de term voor zover ik weet niet: 'adaptieve

planning' paste in zijn benadering om de maatschappelijke context en dus de feitelijke omstandigheden een centrale rol toe te kunnen. Daarom is aandacht voor zijn werk vandaag passend. En bovendien, je ziet meer als je op de schouders van je voorgangers staat.